

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՔ

Արարա՛ս ամուսնութի Յունվարի 27-րդ երեսում՝ Արժ. Գ. Վ. Յովսէփեանի Հայոց Հայրապետական Աթոռ վերնագրով գնահատելի մի յօդուածը արժանի է ակնորժ հաճութեամբ որոի կարգաւու՝ և շնորհակալութեան:

Սակայն ցաւօք պէտք է ասել քացայայտ նաև՝ զի մի պարբերութիւնը, 33րդ երեսն երկրորդ պարբերութիւն, յօդուածի ամբողջութիւնը կիսանգարէ և քննադատելի միտքեր ու դադարներ կարգէ՝ երբ կգրէ. «Հայոց եկեղեցին մաքրել օտարա՝ «մուտ ծէսերից» (*), սնոտիապաշտութեան կերպարանք» (*) «ստացած սովորոյթներից և զարգարանքներից» (*), խրախուսել «և զարկ տալ եկեղեցական ինքնուրոյն արուեստի և երգեցողութեան զարգացման, իրենց գոյութեան իրաւունքը կորցրած» (*) մեր վանքերին նոր կոչում» (*) ու նպատակ» (*) ներշնչել՝ «հիմնելով այնտեղ դպրոցական . . . բազմատեսակ» (*) հաստատութիւններ վերջապէս դումարել ընդհանուր ազգային—եկեղեցական ժողով» (*) . . . պարզել օտար ազդեցութեամբ «չափազանց խնդրուած մեր ծիսապաշտութիւնն ու աստուած» «պաշտութիւնը . . . Ամեճայն Հայոց Հայրապետի իրաւասութեան «ենթարկուած հարցեր են»:

Ամենէն առաջ պէտք է հուշակել մի անգամ ընդ միշտ, որ ներկայ ժամանակ և պարագաներ, և երկա՛ր ասե՛ն, չե՛ն ներեր երբէք, և չափազանց վտանգաւոր կլինի ընդհանուր Ազգային—եկեղեցական ժողով դումարելը, թէ ներքին և թէ մանաւանդ արտաքին ոչ սակաւ կնճռոտ պատճառներով, բեկե փափաքելի եր եւ անհրաժեշտ պէ՛տք կայ կանոնական տեսութեամբ:

Երկրորդ, շատ թերի ենթադրութիւն է միայն և միմիայն ամենայն Հայոց Հայրապետի իրաւասութեան ենթարկուած հարցեր համարել բոլումն մասանցով ցոյց տուածները, առանց եպիսկոպոսական ժողովոյ հետ կանխաւ խորհրդակցելոյ և որոշելոյ՝ հրաւիրելով նաև խելահաս և բանգէտ՝ փորձառու և հմուտ անձինքը՝ աշխարհական և եկեղեցական:

Եւ երրորդ, անցնելով առարկեալ խնդրոց, ղեզժմանց, խանգարմանց ևլն, պէտք է յականէ յանուանէ պարզել թէ որո՞նք են և ո՞ր մասերում մաքրուելիք օտարամուտ ծէսերը, սնտրիապաշտութեան սովորոյթք և դարդարանքները, եկեղեցական ինքնուրոյն արուեստը և երգեցողութեան դարգացումը, և

Վանքերը ինչո՞վ գոյութեան իրաւունքները կորցրել են, և ո՞ր վանքում պիտի հիմնուին բազմասեռակ հաստատութիւններ: (Կերեակայէ՛ ի մեզ մեծահարուստ վանքեր, որք միջոց կրնան ունենալ բազմասեռակ հաստատութիւններ հիմնելու: Բայց ո՞ւր են...):

Ծէսերուն այն ակնարկութիւնը առաձգական խօսք է և եթէ ջանք լինի այսուհետեւ ղգուշանալ, որ և կարելի է ի ներկայումս, բաւական է: Մանաւանդ խոշոր բաներ չեն երևիր: Իսկ աւելի և ընդարձակ իմաստով ըմբռնելը և պնդելը, անխորձութիւն է, և սոսկալի հետեանքներու և արգեանց դուռներ կրանայ: Թող որ անկարելի իսկ է, բաց ի առանձինն և տակաւ առ տակաւ գործելը՝ մի քանի թեթեւ նորոյթներու դէմ:

Թող հրամմէ երթայ յօգուածագիրը ս. Երուսաղէմ, ուր ո՞րչափ տարբերութիւնք պիտի տեսնէ, որք տեղական պայմաններու և օտարաց հետ եղած մրցմանց ծնունդներ են, ու պիտի մնան սահմանափակ, այսինքն Երուսաղէմի սահմանէն դուրս չպիտի ելնեն. բայց վերջապէս խոշոր տարբերութիւնք կան հանդերձ արտակարգ հանդէսներով:

Այսպիսի բացառիկ ծէսեր և սովորոյթք շատ տեղեաց համար շեղած են տեղական պայմաններէն ստիպուած, և ո՞վ կհամարձակի խանգարել, և ի՞նչ վնաս՝ եթէ մնան կամ շարունակուին:

Մի՞թէ ս. Եղմիածնում չկան, և ի՞նչ վնաս տուած են կամ կըտան:

Սնտրիապաշտութեան փաստերը պէտք էր ցոյց տրուէին: Եկեղեցւոյ դարգերը, պատկերները, մասունքները են ևլն:

Երգեցողութեան ինքնուրոյնութիւնը ըստ բաւականին կայ, և դարգացումը արդէն սկսուած է և կշարունակուի և պէտք է շարունակել: Առարկութիւնը պիտի լինի ի ներկայումս, այո՛ ի ներկայումս սմանց և աւելի տգէտներէն օտար պատուաւորներ ներմուծել ջանալոյն դէմ: Նոր ձեռնարկի պէտք չկայ:

Բայց դուցէ՛ յօգուածագրի գրածը աւելի քննադատելի տարբեր իմաստ ունի, և ս. Օրմանեանի բազմիցս բերնէն թռուցած ներշնչումներու վերագրելի, անգիտակից գաղափարներով: Ի՞նչ պէտք է եղել Հայկական ձայնագրութիւն, և թէ եղածը Պապա Համբարձումիմն է եղել և օտար...: Եւրոպականը բաւական է եղել:

Վանքերու համար ակնարկեալը բոլորովին քննադատելի է ցոյց տուած եղանակով կամ առաջարկութեամբը: Ահա Մայր Աթոռը, ահա ո. Երուսաղէմը, մեր առաջին և նուիրական վանքերը, չէ՛ն կարող յաջող ձեմարան: Դպրանոց և ին պահել, ո՛ր կմնան ուրիշները:

Արդ չէր սպասուեր և ոչ փափագելի էր որ հոգեւոյս և քաղմարդիւն Տ. Գէորգ Գ. Հայրապետի սկզբանց և գաղափարներուն ու ջանից հետ բոլորովին անհաշտ եղող այնպիսի յօգուածք երևէին նոր վեղարաւորներէն՝ եթէ Գէորգեան ձեմարանի սանունը են այսպիսի մտքեր երազողները: Եւ միշտ ցաւալի է տեսնել այսպիսի գաղափարներ մեր նորահաս վեղարաւորներում: Թէև յաճախ ձեմարանի վեղարաւոր և անվեղար սանուց գրածները դնահատելի են և անորժելի:

Երբ ի Թուրքիա մի քանի Արմաշական անփորձ և իմաստակ վեղարաւորներ, գլխաւորապէս Օրմանեան կրթութենէ՝ ներշնչումներէ հրապուրուած և խրախուսուած՝ մոլորեալ այսպիսի միտքեր կցնդաբանեն նոյն եկեղեցւոյ՝ վարդապետութեանց՝ ծիսից՝ արարողութեանց՝ կանոնաց և այլոց դէմ, և կը պաշտպանուին իսկ Օրմանեանէն, մինչ եկեղ. հարապատ և հաւատարիմ իշխանութիւն կուղէ ի զգաստութիւն բերել, և ողջամիտ մամուլ ու ժողովուրդ կը քննադատեն և կը դատապարտեն, ներելի՞ է արդեօք կարծել՝ որ միանոյն ներշնչումները հասած են այդք և մի քանի նորահաս վեղարաւորները խմորած ի խմորոյ Փարիսեցւոց և կեղծաւորաց: Գուցէ, քանի՛ որ ո. Օրմանեան մի տարի ուսուցիչ եղաւ Գէորգեան ձեմարանում և մի քանիներու հետ յարաբերութիւն կմշակէ:

Արդ այսպէս կամ այնպէս, եթէ մամուլը ազատութեան հետեանքով այժմ ի Ռուսիա վեղարաւորներէն ոմանք իսկ ազատ գաղափարներ ցրուելու կը հրապուրուին, փափաքելի էր որ առանց ազատ-անմտութեան հոսանքին մոլորուելոյ՝ ողջամիտ եւ ճիշի՛ գաղափարներու ու ջանքերու հետեան ու արձագանք դառնան: Եւ այնպէս տւելցնեն Գէորգեան ձեմարանի պատիւը, ու օրհնուին Հոգեւոյս Ս. Գէորգ Հայրապետէ Ազգիս Միանգամայն հաւատարմութեամբ Ազգիս և եկեղեցւոյս ծառայելու գիտակցութիւնը և միջխարութիւնը ունենան: Երբ ներկայս կրկնեմք, չեմք կարող դարմանքներս չյայտնել, որ յօդուածագիր Արթ. Տ. Գարեգին վ. Յովսէփեան յաճախ փայլած է ողջամիտ գաղափարներով և դնահատելի յօդուածներով, ու այս անգամ ի՛նչպէս նորիմաստ քննադատելի պատուաստներով, որպիսիք միշտ և հանապաղ Հռովմայի ջուրերը խմող գլուխ-

ներէն կը դիտեն, ինչպէս չափ օրինակներ տեսնուած են, և կը ներշնչուին աչքերու մոխիր փչելով և հրապուրիչ ձուլումներ հռչակելով մարդիկը որոտու համար:

Եղբայրք, ի սէր Աստուծոյ, զգուշացէ՛ք այսպիսի վտանգաւոր հորուքիւններէ, մի՛ հեռանաք իմ օղջամիս (բայց ոչ ցընդամիտ) գաղափարներէ և ջանքերէ, որոց մէջ են Հայ. եկեղեցականութեան՝ եկեղեցւոյ՝ և Ազգի իրական փառքը՝ պարծանքը և փրկութիւնը:

Բացակայ միտքան.

Մենք սիրով և հաճութեամբ տպեցինք «Բացակայ Միտքան»-ի այս նկատողութիւնները ոչ այն համադմամբ, որ նա յիրաւի ուշադրութեան արժանի սրբագրութիւններ է տալիս մեր հարեանցի յայտնած մտքերի դէմ, այլ ընթերցողների համար պարզելու, թէ նոյն իսկ հին սերնդի մի պատկառելի ներկայացուցիչ որչափ քիչ հասկացողութիւն և գիտակցութիւն ունի մեր եկեղեցու իսկական ցաւերի և ներկայ դրութեան մասին: Առ այժմ հարկ ենք համարում Ֆետեւեալ նկատողութիւններն մեր անել իբրեւ պատասխան և լուսաբանութիւն ընթերցողների համար, ապագային թողնելով աւելի պարզել մեր հայեացքները:

Բոլոր կրօններին և եկեղեցիներին յատուկ երևոյթ է, որ երբ հաւատացեալների մէջ պակասում է իսկական կրօնական կեանքն ու զգացումը, կենդանի հաւատը, նորա տեղ բռնում է հետզհետէ արտաքին ծէսն ու պաշտամունքը: Հայոց եկեղեցու ծիսապաշտութիւնն ու ժամերգութիւնը խճողուել է սկսում նախ օրթոդոքս եկեղեցու, իսկ աւելի յետոյ լատինական եկեղեցու ազդեցութեամբ:

Բոլորովին անհնար չէ, եթէ ոչ ամենայն ճշդութեամբ, գոնէ մօտաւոր գաղափար կազմել մեր ժամապաշտութեան և արարողութեան զարգացման մասին: Ինչով պէտք է բացատրել երկար, ժամեր տևող ընթերցուածների ծագումը մեր եկեղեցու մէջ, բայց եթէ կենդանի և ինքնուրոյն խօսքի բացակայութեամբ, ինչով

պէտք է բացատրել նոյն աղօթքների և շարականների եռակի կրկնութիւնը, բայց եթէ կրօնական զգացման թուլութեամբ: Մենք ծէսն ու արարողութիւնը, հոգևոր երգերն ու աղօթքները հասարակաց ժամապաշտութեան ժամանակ շատ կարևոր ենք համարում: Հօտի կրօնական և բարոյական դաստիարակութեան համար, նոքա մեր մէջ վսեմ զգացումներ և կրօնական ջերմեռանդութեան տրամադրութիւն են ստեղծում, բայց մարդկային հոգուն յատուկ չէ ժամերով կրաւորական վիճակի մէջ մնալ, այն էլ առանց կարողութիւն ունենալու հետևելու իւր առաջ կատարուած ժամապաշտութեան: Արդեօք «Բացակայ Միաբան»-ը իւր պաշտօնակիցներից և ժողովրդից յաճախ դժգոհութիւն չի լսել մեր ժամապաշտութեան չափազանց երկարութեան համար և այդ երկարութիւնը չէ պատճառ, որ ժամերգութեան տևողութեան ժամանակ ժողովուրդը շարունակ ել ու մուտ է անում և խանգարում սրբազան արարողութիւնը և աղօթաւորների խորատուգում և ջերմեռանդ տրամադրութիւնը: Միթէ նորութիւն է յօդուածագրի համար, թէ մեր եկեղեցու «ժամապաշտութիւնն ու աստուածապաշտութիւնը չափազանց խճողուած» է կամ շատ դաւառներում օտարամուտ ծէսեր և սովորոյթներ կան: Արդեօք Հայոց եկեղեցուն յատուկ է օրհնեալ ջրի աւազան դնել եկեղեցու դրան մօտ, որպէս զի ներս մտնողները մատները թաթախեն երեսները խաչակնքելու համար, աւագ ուրբաթ օրը «Քրիստոսի դագաղ» շինել թափօրով պտտեցնել եկեղեցու շուրջը: Հայոց եկեղեցուն յատուկ է «իկոնապաշտութիւնը» կամ «օբրազապաշտութիւնը»: Հայոց եկեղեցու մէջ պատկերայարգութիւնը մերթուած չէ, բայց նա աթոռից զրկել է հայ կաթողիկոսներից մէկին «իկոնապաշտութեան» հակումների ցոյց տալու համար: Սրբոց պաշտամունքը, աւելի ճիշդ՝ յարգանքը, տեղ տեղ չափազանցութեան և սնոտիապաշտութեան չէնք հասցրել. մի քանի տարի առաջ չէր, որ դաշտից հաւաքած ոսկորները մեր աչքի առաջ իբրև Լուսաւորչի մասունք էին ուզում հռչակել և խեղճ

Ժողովրդի դիւրահաւատութիւնը նիւթական շահերի և վաճառքի միջոց ընտրում։ Հայոց եկեղեցական արուեստի ինքնուրոյնութիւնը սլահապանելու և զարգացնելու համար ինչ ջանք և աշխատանք ենք գործադրել։ Մտէք վրաստանի և Ռուսաստանի հայ եկեղեցիները և օտար ազգեցութեան հետեւները ձեզ համար պարզ կլինեն, ճարտարապետութեան, զարդարանքի, պատկերների, սպասների և հանդերձանքի վերաբերութեամբ։ Նոյն իսկ շատ եկեղեցիներում թղթի կամ մետաղի անճուռի պատկերներ կգտնէք։ Հայոց եկեղեցական երաժշտութիւնն արդէն կատարելութեան է հասած յօգուածագրի համար և բարեփոխութեան կարիք չունի։ այդ ճաշակի և հասկացողութեան խնդիր է։ սկզբնական վիճակի մէջ եղած ազգերի երգեցողութիւնն ու նուագը փոքր ի շատէ կիրթ ականջը ծակել կարող է, իսկ նրանց մեծ հաճոյք է պատճառում։ Որքան մենք յարգանք և պատկառանք զգանք Գէորգ Դ. Կաթուղիկոսի յիշատակի առաջ, և գուցէ ոչ պակաս, քան յօգուածագիրը, բայց ընդունել չենք կարող, թէ նորա ներմուծած «հայկական» կոչուած ձայնագրութիւնը բաւական է այն կրօնական զգացումն ու ջերմեռանդութիւնը զարթեցնելու հօտի մէջ, որ մենք սպասում ենք իսկական կրօնական երաժշտութիւնից։ Ս. Օրմանեանը, որի կարծիքը դժգոհութեամբ մէջ է բերում յօգուածագիրը, շատ աւելի ճիշդ գաղափար ունի այդ մասին, քան ինքը։

Հարցական նշաններ է դրել յօգուածագիրը նաև վանքերի վերաբերութեամբ յայտնած մեր կարծիքի մասին։ Չենք կարծում, թէ նա անապատականութեան և ճգնաւորութեան գաղափարի պաշտպան լինի, իսկ դուրանից դուրս յայտնի է, որ վանքերը դպրոցական, բարեգործական և քաղաքակրթական կեդրոններ են հանդիսացել պատմութեան մէջ։ Հարկ չկայ պարզելու, թէ նոքա իրենց նպատակին չեն ծառայում այժմ։ պէտք է կենդանացնել դարձեալ վանքերի նախկին կոչումը։ Ճշմարիտ է, շատ հարուստ չեն նրանք, բայց քիչ չեն և այնպիսի

վանքեր, որոնք իրենց կալուածներով և եկամուտներով կարող են մի բարի նպատակի ծառայել, եթէ նրանց եկամուտները խելացի կերպով գանձուին և դորձադրուին, ժողովրդին ևս աջակցութեան հրաւիրելով բարենպատակ հաստատութեան պահպանութեան մէջ։

Ընդհանուր ազգային եկեղեցական ժողովի գումարումը ոչ միայն վտանգաւոր չենք համարում, այլ առանց այդպիսի ժողովի անկարելի է կարգաւորել մեր եկեղեցւ վարչական, ծխական և միւս բարեկարգելի խնդիրները։ Իսկ մեր եկեղեցին բարեփոխութեան և կորգաւորութեան անպայման կարիք ունի, եթէ նորա քայքայման առաջն առնել և կոչման բարձրութեան վերայ պահել ենք կամենում և այս թմրած վիճակից հանել։ Ամենայն ինչ կախում է մեր զգաստութիւնից և Ս. Հայրապետի խոհում և ձեռնհաս ղեկավարութիւնից։ Նախ մեզ համար պարզ պէտք է լինի, որ ընդհանուր ազգային-եկեղեցական ժողովը քաղաքական խնդիրներով զբաղուելու կոչում չունի, իսկ եկեղեցական խնդիրների լուծման մէջ էլ որոշ նախապատրաստութիւն և զգուշաւորութիւն է պէտք։ Առհասարակ ոչ մի տեղ այնքան խոհեմութիւն և աշալիջութիւն չի պահանջում, որքան կրօնական խնդիրների մէջ։ Որովհետեւ ոչ մի բան էլ մարդկութեան համար այնպէս նուիրական և գնահատելի չէ, ինչպէս կրօնական բարիքը։ Սակայն ղեկավարող հոգիների սրբազան պարտքն է հսկել, որ սուրբն ու մաքուրը չժանգոտուի կամ հողի մէջ ծածկուի։ Մեր ժողովրդի բարոյական վերածնութիւնը կրօնական հողի վերայ պէտք է կատարուի, ինչպէս և ամէն մի իսկական վերածնութիւն, իսկ այդ վերածնելի թանձրացեալ մարմինը Հայոց ազգային, ինքնուրոյն և դուրաւոր եկեղեցին է։ Այդ վերածնութեան և վերակազմութեան մեծ զարկ կարող է տալ ի միջի այլոց ազգային-եկեղեցական ժողովը։ Հայոց Հայրապետը միայն այդ ժողովի ձեռններէցութեան, նախագահութեան և ղեկավարութեան իրաւունքն ունի. յօդուածագրի կողմից թիւրիմացութիւն է կարծել, թէ մենք վերոյիշեալ պարբերութեան մէջ

յայտնուած «Թուումն մասանցով հարցերը» «միմիայն ամենայն Հայոց Հայրապետի իրաւասութեան ենթարկուած» ենք համարում «առանց եպիսկոպոսական ժողովոյ հետ խորհրդակցելոյ»։ Առաւել ևս թիւրիմացութիւն է «ազատ անմտութեան հոսանքին մոլորութեանց» վերագրել մեր յայտնած մտքերն ու ցանկութիւնները եկեղեցու բարեկարգութեան և վերակազմութեան մասին. աւելի լաւ է սրբազան յօգուածագիրը իւր ուշադրութիւնը դարձնի տգիտութեան այն թանձր քողի վերայ, որ ձգուած է մեր երեսին և անընդունակ է դարձնում մեզ տեսնել և ըմբռնել մեր եկեղեցու իսկական վէրքերը և նրանց դարմանելու միջոցները։

«Բացակայ Միաբան»-ի սիրտը հաւանօրէն չի ճմլուել այն տխուր իրողութեան առաջ, թէ ինչպէս Հայոց եկեղեցին քայքայւում է հետզհետէ, կորցնում իւր ազդեցութիւնն ու ղեկավարութիւնը ժողովրդի կրօնական-բարոյական դաստիարակչութեան և քաղաքակրթական յառաջագիւծութեան գործում։ Նորա բարոյական աղդեցութիւնը թուլացել է նոյն իսկ եկեղեցու պատերի մէջ, որովհետեւ կենդանի խօսքն ու եկեղեցու գոյութեան հիմնաքար կրօնական սրբազան հոգին տեղի է տուել ծիսապաշտութեան և անտարբեր ձեւականութեան։ Կարող էք առանց խորին վրդովմունքի ակնհատես լինել, թէ ինչ գուեհիկ տեսարաններ են կատարւում պսակների, հաղորդութեան, տօնական ժամերգութիւնների ժամանակ, առաւել ևս աւագ ուրբաթ գիշերը, որ մեր կրօնական կեանքի ամենասրբազան վայրկեաններից մէկը պիտի լինէր։ Նկատել է յօգուածագիրը դարերի ընթացքում իւր եկեղեցու ծոցում փրկութիւն սրտնող ժողովրդի, այն էլ կրթուած դասի, անտարբերութիւնը, նոյն իսկ թշնամական դիրքը գէպի եկեղեցին և նորա պաշտօնէութիւնը, որ արհամարհանքի առարկայ է։ Ճիշդ գաղափար ունի հայ հոգեւորականութեան տգիտութեան, սիմօնականութեան, անհաւատարիմ պաշտօնավարութեան և աշառոտ դատավարութեան մասին։ Ի՞նչ են այս բոլոր տխուր երե-

ւոյթների պատճառները. կարելի է միայն նոր ժամանակի հակակրօնական ուղղութիւնների ազդեցութեամբ կամ նիւթապաշտական հայեացքների տիրապետութեամբ բացատրել, թէ կան նաև ներքին, պատմական խորին պատճառներ: Մենք այս բոլոր վերքերի բուժումը հայոց եկեղեցու վարչական, ծիսական վերակազմութեան, կրօնական վերակենդանութեան և այս հոգւով կրթութեամբ, գիտական կարողութիւններով օժտուած հոգեւորականութեան մէջն ենք տեսնում: Իսկ Դուք ի՞նչ ունիք ասելու:

Ի վերջոյ թոյլ ենք տալիս մեզ մի նկատողութիւն անել յօդուածագրին մի աններելի ակնարկի համար: Նա կասկած է յայտնում, որ մէջ բերած պարբերութեան մտքերը կարող ենք «անգիտակից գաղափարներով» գրած լինել Ս. Օրմանեանի ներշնչումներով, որովհետև մի տարի ուսուցչութիւն է արել Գէորգեան ձեմարանում «և մի քանիներու հետ յարաբերութիւն կմշակէ»: Այնքան անհիմն է այս ենթադրութիւնը և իրականութիւնից հեռու, որքան սուտը ճշմարտութիւնից: Բայց աւելի հետաքրքրական է նորա մի նոր յայտնութիւնը, որպէս թէ Ս. Օրմանեանի ներշնչումներով և պաշտպանութեամբ «մի քանի արմաշական անփորձ և իմաստակ վեղարաւորներ» «այսպիսի մտքեր կցնդաբանեն նոյն եկեղեցւոյ՝ վարդապետութեանց, ծիսից, արարողութեանց, կանոնաց և այլոց դէմ», «մինչ եկեղ. հարազատ եւ հաւատարիմ իշխանութիւն կուզէ ի զգաստութիւն բերել»: Մի՞թէ Տաճկաստանում էլ մտադիր են «աբեղայական հալածանք» սկսել փոքր ի շատէ ուսում ստացած եկեղեցականների դէմ, ինչպէս փորձեր եղան մի քանի տարի առաջ մեր մէջ: Ո՞ւմ դէմ է ընդգծուած «հարազատ և հաւատարիմ» խօսքերը: Այդ անհարազատն ու անհաւատարիմը Օրմանեան Սրբազանն է, յօդուածագրի կարծիքով, որ կրքոտ հաշիւներ ունի նորա հետ, և ապա արմաշական ու էջմիածնի «մի քանի նորահաս վեղարաւորներ», որոնք «խմորած» են «ի խմորոյ փարիսեցւոյ և կեղծաւորաց»: Յօդուածագրի անգիտութեան և յաւակնութեան աւելի գե-

ղեցիկ վկայական չի կարող լինել, քան այն կարծիքը, թէ այս տեսակ մտքերը «միշտ և հանապաղ Հռոմայի ջուրերը խմող գլուխներէն կը զխնա»։ Կարող էր տղէտ լինել եկեղեցական պատմութեան մէջ, բայց զարմանալի է, որ գաղափար չունի մեր ժամանակում կատարուած իրողութիւնների մասին ևս։ Ի՞նչ կասեն մեր յօդուածագիրն Հռոմի ճիշդութները, որոնք յանձին Պիոս Ժ. պապի կատաղի պատերազմ՝ են սկսել կաթողիկէ «մոգերնխտներին» դէմ։—Շնորհաւորում ենք Ձեզ, եղբայր, կասէին, որ Դուք Հայոց եկեղեցու մէջ նոյն դերն էք յանձն առել, ինչ որ մենք կաթողիկէ եկեղեցու մէջ։

Գ. Վ. Յովսէփեան.

Մ Ա Յ Ր Ա Թ Ո Ռ

Ապրիլի 6-ին Մայր Աթոռ ժամանեց Պարսկաստանի և Հնդկաստանի առաջնորդ Տ. Սահակ Արքեպիսկոպոս Այվատեան, իսկ 4-ին Տ. Բենիկ վարդապետ, որ Բեսարաբիայի թեմի կոնսիստորիայի նախանգամ էր։

Տ. Ներսէս վարդապետ Տ. Միքայէլեան նշանակուած է հիւրընկալ. յուսալ կարող ենք, թէ նորա տեսչութեան տակ Մ. Աթոռի հիւրատանը վերջապէս կարգաւորութիւն և մաքրութիւն կհաստատուի։ Մ. Աթոռի հիւրերն առաջին տպաւորութիւնը հիւրնկալից են ստանում. նոր հիւրընկալը բարձրագոյն, եւրոպական կրթութիւն ստացած մարդ է և անշուշտ նորա առաջնորդութեամբ հիւրերը քաղցր տպաւորութիւն կտանեն Ս. Էջմիածնից։

Ամենապատիւ Տ. Տեղակալը առաջագրել է Տփլիսի և Երևանի առաջնորդներին Գանձակի և Հ. Նախիջևանի փոխանորդութիւնների համար ընտրութիւններ կատարել։